

як драматычнае напружанне сутыкнення чалавека з прыроднымі стыхіямі, так і гарманічнае адзінства ўсяго жывога. Выяўленыя асаблівасці сведчаць пра наватарства Купалы ў выкарыстанні міфалагічнага матэрыялу і яго ўклад у фарміраванне нацыянальнай паэтычнай традыцыі.

1 Купала, Я. Збор твораў : у 6 т. / Я. Купала. – Мінск : Дзяржаўнае Выдавецтва Беларусі, 1925. – Т. 1 : Жалейка. Гусляр. – 320 с.

2 Купала, Я. Збор твораў : у 6 т. / Я. Купала. – Мінск : Дзяржаўнае Выдавецтва Беларусі, 1932. – Т. 6 : Вершы, пераклады. – 348 с.

3 Купала, Я. Збор твораў : у 6 т. / Я. Купала. – Мінск : Дзяржаўнае Выдавецтва Беларусі, 1928. – Т. 5 : Спадчына. – 280 с.

4 Купала, Я. Збор твораў : у 6 т. / Я. Купала. – Мінск : Дзяржаўнае Выдавецтва Беларусі, 1926. – Т. 2 : Шляхам Жыцця. – 353 с.

ТРАНСФАРМАЦЫЯ ВОБРАЗАЎ НЯЧЫСТАЙ СІЛЫ Ў ПАЭЗІІ ЯНКІ КУПАЛЫ

Ганчарова М.А.,

студэнтка 4 курса ВДУ імя П.М. Машэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – Падстаўленка В.Ф., канд. філал. навук, дацэнт

У пачатку XX стагоддзя зварот беларускіх пісьменнікаў да міфалагічнай спадчыны стаў адным з асноўных шляхоў мастацкага асэнсавання рэчаіснасці і захавання нацыянальнай ідэнтычнасці. Творчасць Янкі Купалы грунтуецца на арганічнай сувязі з народнай міфалогіяй, якая стала падмуркам для мастацкай інтэрпрэтацыі сацыяльнага жыцця народа. Актуальнасць тэмы абумоўлена неабходнасцю сістэмнага разгляду моўна-стылёвых сродкаў, пры дапамозе якіх паэт трансфармаваў фальклорны матэрыял у высокамастацкія сімвалы. Мэта даследавання – выявіць і ахарактарызаваць моўна-стылёвыя сродкі стварэння вобразаў нячысцікаў (чорта, змея, ліха і злыдняў) у паэзіі Янкі Купалы.

Матэрыял і метады. Матэрыялам даследавання паслужылі паэтычныя творы Янкі Купалы нашаніўскага перыяду. У рабоце выкарыстаны элементы апісальнага метада і метада кампанентнага аналізу мастацкага тэксту.

Вынікі і іх абмеркаванне. Спецыфіка купалаўскай сістэмы міфалагічных вобразаў заключаецца ў тым, што яна ўключае шырокае кола цёмных сіл, або цемнатвораў. Выкарыстанне гэтых вобразаў дазваляла паэту персаніфікаваць велізарныя сілы зла, што перашкаджаюць развіццю чалавека, і, паказваючы іх рэальную небяспеку, садзейнічаць абуджэнню добрых пачаткаў жыцця і грамадства.

У беларускай міфалагічнай традыцыі чорт паўстае як антрапаморфны ліхі дух з заморфнымі рысамі, спрадвечны антаганіст Бога, які імкнецца нашкодзіць чалавеку. Янка Купала, захоўваючы фальклорную аснову гэтага вобраза, надае яму выразнае сацыяльна-філасофскае гучанне праз багаты арсенал моўна-стылёвых сродкаў.

Лексічны ўзровень стварэння вобраза ў Купалы вызначаецца выкарыстаннем дзеясловаў, якія падкрэсліваюць агрэсіўную актыўнасць нячыстай сілы ў дачыненні да душы чалавека. У вершы “Любімось, мае суседзі!” паэт папярэджваў, што праз людскія сваркі “над душой чорт запануе” [1, с. 77], дзе адзначаны дзеяслоў набывае значэнне поўнага духоўнага заняволення. У творы “Далей і болей...” метафара “чорт за душу ўпляцецца” [2, с. 46] перадае непазбыўнасць зла, якое ўкараняецца ў свядомасць абыякавага чалавека. Псіхалагічнай глыбінёй вылучаецца вобраз у паэме “Адплата каханья”, дзе нячысцік выступае як падстракальнік да злачынства: “Чорт цешыцца: будзе для пекла ахвяра; / Штохвіля крываўшую помсту знаходзіць, / Штохвіля чарнейшыя думкі наводзіць” [1, с. 172]. Выкарыстанне эпітэта ў форме вышэйшай ступені параўнання (“чарнейшыя думкі”) паказвае нарастанне ўнутранай цемры персанажа. Пакуты лірычнага героя ў вершы “Мая доля” аўтар перадаў праз параўнанне: доля мучыць героя так, “як душу у пекле чорт”: “Гэтак цягам мяне мучыш, / Як душу у пекле чорт” [2, с. 5].

У творах сацыяльнага гучання згаданы вобраз набывае гратэскавыя рысы. У вершы “Разлад” чорт, як увасабленне сусветнага бязладдзя, “зубы скаліць” і “польку з ведзьмай

валіць”: “Адзін чорт весел, зубы скаліць, / Загаціў пекла да варотаў; / Рад шэльма: польку з ведзьмай валіць. / Такі разлад – яго работа!” [3, с. 225]. Фразеалагізм “зубы скаліць” у спалучэнні з вобразам танца падкрэслівае д’ябальскую радасць ад маральнага заняпаду грамадства.

Вобраз змея ў сусветнай культуры з’яўляецца адным з найбольш складаных сімвалаў. У беларускай традыцыі ён мог выступаць як пагрозлівая сіла, але адначасова існавала ўяўленне пра змея як валадара скарбаў. У паэзіі Янкі Купалы гэты вобраз трансфармуецца ад фальклорнай стылізацыі да вострай сацыяльнай метафары. У большасці твораў Купала выкарыстоўваў вобразы гадаў, вужоў як адмоўныя характарыстыкі. У вершы “Зімою” метафара “І сілаў не раз апаследкі / Ссуць п’яўкі, вужы з бедака” [3, с. 196] сімвалізуе сацыяльныя сілы, што “высмоктваюць” жыццё з селяніна. У вершы “Люлі, люлі, мужычок” эфект прысутнасці пагрозлівых істот дасягаецца праз алітэрацыю свісцячых і шыпячых гукаў: “Шыпяць, свішчуць па лугах / Вужы, скарпіякі” [1, с. 57]. Нагрувашчванне зычных [с], [с’], [ш], [ч] імітуе змяненне шыпенне, ствараючы атмасферу трывогі.

Асаблівую цікавасць уяўляюць сінтаксічныя канструкцыі з параўнаннем. У вершы “За чаркай” лірычны герой згадвае мінулае праз параўнальны зварот: “Як вужака, калісь віўся ў жалбе” [4, с. 306]. Дзеяслоў “віўся” перадае псіхалагічны стан чалавека, вымушанага прыставацца да невыносных умоў. Гэты ж матыў развіваецца ў вершы “У купальскую ноч”, дзе праклён рэалізуецца праз аналагічную сінтаксічную структуру: “Віцца будзеш, як вужака” [1, с. 195]. Тут вобраз дэманізуецца: быць падобным да вужа азначае знаходзіцца ў стане вечнай пакуты і безвыходнасці. У вершы “К зорам” метафара “з сэрцамі гадзінаў” характарызуе ўнутраную сутнасць амаральных людзей [1, с. 191]. Метафара “нутро вужоў” [2, с. 54] выкрывае крывадушнасць святароў у вершы “Слугам алтарным”.

У беларускай міфалогіі персаніфікацыяй злой долі выступаюць вобразы ліха і злыдняў. У паэтычнай сістэме Купалы яны набываюць вострасацыяльнае гучанне. У вершы “Станогae Ліха” паэт выкарыстоўваў аўтарскі неалагізм-эпітэт “станогae”, што гіпербалізуе маштаб бяды: “валочыцца з поля на поле” [3, с. 93]. Сродкамі сінтаксічнага паралелізму ствараецца партрэт: “А вочы ў яго – што ў начніцы, / А рукі ў яго – чараўніцы” [3, с. 93]. Гіпербала “Народ хіне, як калоссе” [3, с. 93] ператварае вобраз у сімвал агульнанацыянальнай трагедыі.

Вобразы злыдняў часцей рэалізуюцца як разгорнутыя метафары сацыяльнага прыгнёту. Асаблівай дынамікай вылучаецца апісанне злыдняў у творы “З песень беззямельнага”, у якім селянін параўноўваецца з “сарваным лістком”, цалкам залежным ад злой волі злыдняў-абставін: “З году ў год злыдні з кута ў куток / Пруць у свет, свету значь не даюць; / Як вятрышчы сарваны лісток, / Падхапілі, нясуць і нясуць” [4, с. 206]. У паэме “У шынку” праз параўнанне сцвярджаецца, што сацыяльнае зло страшнейшае за прыроднае: “Многа зверу у пушчы... / Болей злыдняў між намі ё” [4, с. 298]. Тут злыдні становяцца абазначэннем несправядлівага грамадскага ладу.

Заклучэнне. Праведзены аналіз дазваляе зрабіць выснову, што Янка Купала, абапіраючыся на багатую фальклорную традыцыю, выкарыстаў унікальную сістэму моўна-стылістычных сродкаў для рэпрэзентацыі дэманалагічных вобразаў. Праз багаты арсенал лексічных (аўтарскія неалагізмы, экспрэсіўная лексіка), фанетычных (алітэрацыя) і сінтаксічных (параўнанні, градацыі, паўторы, паралелізм) сродкаў паэт трансфармаваў традыцыйныя міфалагічныя персанажы ў шматзначныя сімвалы сацыяльнага зла, маральнай дэградацыі і духоўнага заняволення. Гэта сведчыць пра глыбокае пераасэнсаванне фальклорнага матэрыялу і ператварэнне яго ў інструмент філасофскага і сацыяльнага аналізу рэчаіснасці пачатку ХХ стагоддзя.

1 Купала, Я. Збор твораў : у 6 т. / Я. Купала. – Мінск : Дзяржаўнае Выдавецтва Беларусі, 1925. – Т. 1 : Жалейка. Гусляр. – 320 с.

2 Купала, Я. Збор твораў : у 6 т. / Я. Купала. – Мінск : Дзяржаўнае Выдавецтва Беларусі, 1932. – Т. 6 : Вершы, пераклады. – 348 с.

3 Купала, Я. Збор твораў : у 6 т. / Я. Купала. – Мінск : Дзяржаўнае Выдавецтва Беларусі, 1928. – Т. 5 : Спадчына. – 280 с.

4 Купала, Я. Збор твораў : у 6 т. / Я. Купала. – Мінск : Дзяржаўнае Выдавецтва Беларусі, 1926. – Т. 2 : Шляхам Жыцця. – 353 с.